

PROFESIJU
SEGREGĀCIJAS
MAZINĀŠANA

Eiropas Kopienas iniciatīvas EQUAL
Projekts „Profesiju segregācijas cēloņu mazināšana”

Rekomendācijas par dzimumu līdztiesības principu ievērošanu pašvaldību attīstības plānošanas dokumentos

Adresāts:

LR Reģionālās Attīstības pašvaldību lietu ministrija
LR Labklājības ministrija
LR Bērnu un ģimenes lietu ministrija
LR Veselības ministrija
LR Ekonomikas ministrija
Pašvaldības

Rīga, 2007

levads

1. Situācijas apraksts un galvenās problēmas:

Saskaņā ar vispārpieņemto definīciju, dzimumu līdztiesība ir situācija, kad vīrieša un sievietes loma sabiedrības attīstībā tiek atzīta par līdzvērtīgu, viņiem tiek piešķirtas vienādas tiesības un vienāda atbildība, nodrošināta vienāda pieeja resursiem un to izmantošanas iespējas. Vīrieša un sievietes ieguldījums sabiedrības labā un viņu problēmas tiek uzvertas kā līdzvērtīgas. Dzimumu nelīdztiesībai reālās ikdienas situācijās ir neskaitāmas izpausmes un tā skar ļoti dažādas sfēras - pārvaldību nacionālā un vietējā līmenī, darba tirgu, izglītības sistēmu un saturu, veselības sektoru un citas.

Nav pārsteigums, ka dzimumu līdztiesības termina sarežģītība un izpausmju neviennozīmīgais skaidrojums traucē valsts un pašvaldību institūcijām to izprast un attiecināt uz savu ikdienas darbību, līdz ar to parasti dzimumu aspekts tiek ignorēts un katra dzimuma atšķirīgās lomas un vajadzības netiek ņemtas vērā analizējot situāciju vai piedāvājot pakalpojumus (piemēram, gatavojot pašvaldības attīstības programmas un rīcības plānus konkrētu jautājumu risināšanai).

Apzinoties, ka visas pašvaldības, sākot ar vismazāko apdzīvoto vietu Latvijā un beidzot ar lielajām pilsētām, meklē labākos risinājumus, lai nodrošinātu kvalitatīvus pakalpojumus saviem iedzīvotājiem, svarīgi atzīmēt, ka daudzās pasaules valstīs šo jautājumu atrisināt palīdzējusi tieši atšķirīgo dzimumu lomu un vajadzību analīze. Daudzu valstu pieredze liecina, ka dzimumu līdztiesības aspekta ievērošana ir viens no efektīviem veidiem kā uzlabot visu pašvaldības iedzīvotāju dzīves kvalitāti un palīdzētu pašvaldībām veiksmīgāk realizēt likumdošanā noteiktās funkcijas. Tomēr tieši tas var būt iemesls, kādēļ viena vai otra dzimuma pārstāvis savas pašvaldības darbu vērtē atšķirīgi. Tā, piemēram, projekta „Profesiju segregācijas cēloņu mazināšana” ietvaros veicot iedzīvotāju aptauju par prioritārajām problēmām sievietes pirmajā vietā ierindo bezdarba problēmu viņu pilsētā, savukārt vīriešiem pirmajā vietā ir ceļu stāvoklis.¹ Atšķirīgais vērtējums liek domāt, ka līdzīgā veidā atšķiras arī pašvaldības darbības vērtējums katrā konkrētajā jomā un sievietes atzinīgāk novērtēs, ja pašvaldība ieguldīs resursus bezdarba problēmas mazināšanā vai izglītības problēmu, savukārt vīrieši atzinīgāk novērtēs resursu piesaisti ceļu remontdarbiem. Šī viedokļu atšķirība atspoguļo esošo realitāti un ilustrē nepieciešamību domāt ne tikai par caurmēra iedzīvotāju, bet arī par pašvaldībā dzīvojošo sieviešu un vīriešu vajadzībām atsevišķi.

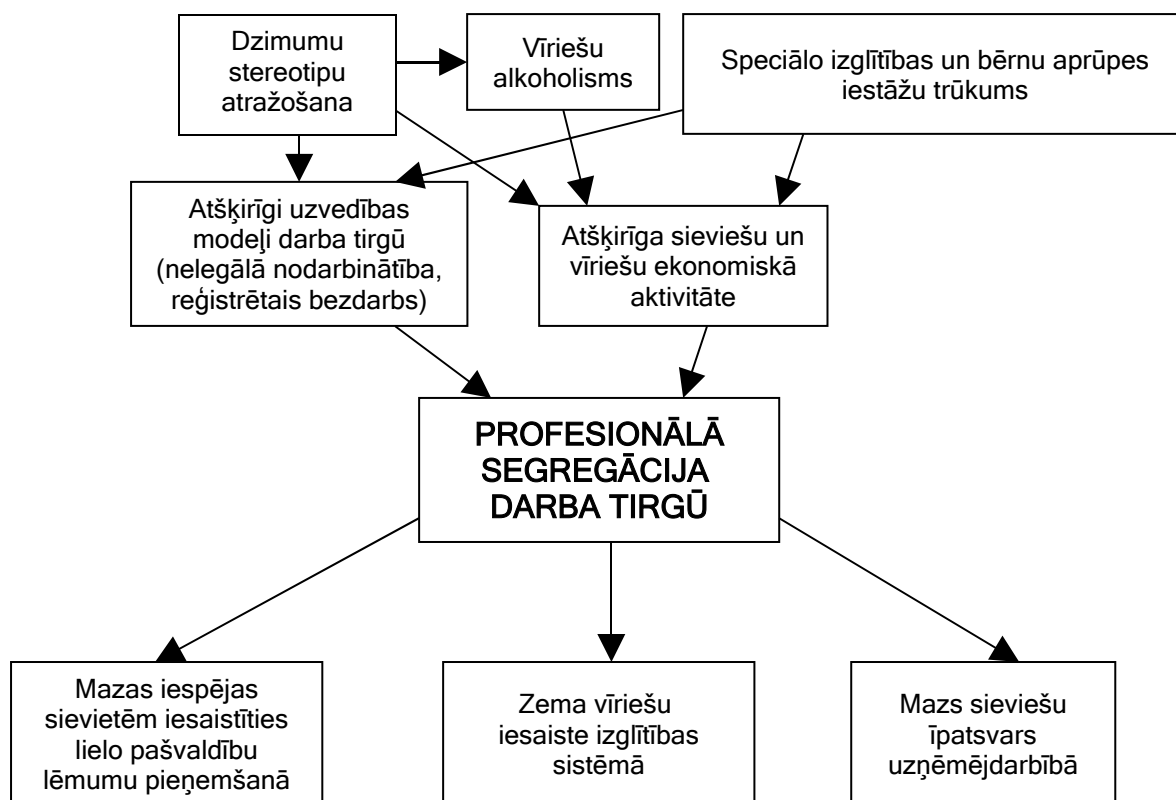
Sagatavojot šīs rekomendācijas, procesā iesaistītās puses meklēja kritiskos faktoros, vietējo pašvaldību atbildības jomās, kas skar sociālo un ekonomisko attīstību un liek domāt par grūti pārvaramiem izaicinājumiem pakalpojumu sniegšanā vietējiem iedzīvotājiem. Izteiksmes vienkāršībai aplūkojamo jautājumu tematika tiek apzīmēta kā dzimumu līdztiesības veicināšana vai nelīdztiesības izpausmju mazināšana.

Lai paātrinātu ekspertīzes nodošanu un veiksmīgās prakses izplatību, svarīgi īstenošanas mehānismus meklēt ne tikai kopā ar ieinteresētajām pašvaldībām, bet darīt to nacionālā līmenī, proti, kopā ar nozaru ministrijām. Tādēļ šajā dokumentā piedāvājam nozaru ministrijām un to pakļautības iestādēm ieteikumus, kādā veidā palielināt pašvaldību lomu būtiskāko dzimumu nelīdztiesības izpausmju mazināšanā un aktualizēt pašvaldību pārziņā esošos ieviešanas mehānismus un instrumentus.

Projekta „Profesiju segregācijas cēloņu mazināšana”, kuru ietvaros tika izstrādātas šīs rekomendācijas un līdz ar to rekomendāciju fokuss ir darba tirgus, analizējot nelīdztiesības izpausmes un piedāvājot dažādus risinājumus to novēršanai. Latvijā vērojama samērā izteikta profesiju segregācija - gan horizontālā jeb profesiju

¹ Pētījuma „Pašvaldību attīstības stratēģiju analīze” ziņojums. - Rīga; Baltic Project Consulting, 2007.

sadalījums „sieviešu” un „vīriešu” profesijās, gan arī vertikālā jeb tendence vīriešiem tajā paša profesiju grupā ieņemt vadošos amatus un sievietēm padotos un izpildes līmeņa amatus. Kaut arī Latvijā par darba tirgus jautājumu risināšanu pamatā atbild valsts pārvaldes institūcijas, tomēr pašvaldību kompetencē ir vairāki svarīgi jautājumi, kas tiešā vai netiešā veidā ietekmē iedzīvotāju iespējas iesaistīties darba tirgū un var mazināt profesiju segregācijas rašanos. Tādēļ analizējot situāciju tika ņemtas vērā svarīgākās cēloņsakarības, kas ietekmē sieviešu un vīriešu iesaisti un uzvedības modeļus darba tirgū un kuru risināšana ir tiešā veidā saistīta ar pašvaldības darbību:

Jāatzīmē, ka atsevišķu jautājumu analīze dzimumu perspektīvā dotajā brīdī iespējama tikai nacionālā mērogā un aktuālo risināmo jautājumu loks var atšķirties, ja tiek salīdzinātas atsevišķas pašvaldības.

Rekomendācijas sagatavotas izmantojot EQUAL projekta „Profesiju segregācijas cēloņu mazināšana” ietvaros veikto pētījumu „Pašvaldību attīstības stratēģiju analīze” un daļa šajās rekomendācijās iekļauto ieteikumu balstās uz pētījuma gaitā iegūtajiem secinājumiem par dzimumu līdztiesības jautājumu ignorēšanu pašvaldības attīstības plānošanas dokumentos un iespējamām ekonomiskajām sekām. Pētījums tika veikts četrās Latvijas pašvaldībās (Daugavpilī, Jelgavā, Valmierā un Ventspilī) un iegūtie dati izmantoti ilustrējot problemātisko jomu analīzi (sk. 5. daļu). Tomēr vēlamies norādīt, ka bez papildus analīzes šo pašvaldību situācija nav uzskatāma par izteikti pozitīvu vai izteikti negatīvu darba tirgus jautājumu risināšanā un pilsētas attīstības plānošanā Latvijā.

2. Rekomendāciju mērķis un uzdevumi:

Šajā dokumentā ir sagatavotas rekomendācijas valsts pārvaldes institūcijām, izstrādājot likumdošanas ietvaru vai metodiskos materiālus pašvaldībām plānošanas dokumentu sagatavošanā. Rekomendācijām tika izvirzīti šādi uzdevumi:

- 2.1. Identificēt mehānismus dzimumu līdztiesības jautājumu aktualizēšanai pašvaldībās;
- 2.2. Sagatavot ieteikumus valsts pārvaldes institūcijām, lai celtu pašvaldību kapacitāti dzimumu līdztiesības principu integrēšanai attīstības plānošanas dokumentos.

Rekomendācijas ietver tikai dažus no būtiskiem jautājumiem, par kuru risināšanu atbild vietējās, novadu pašvaldības un rajonu padomes. Ilglaicīgas attīstības kontekstā rekomendācijas veidotas izmantojot tā saukto integrēto pieeju dzimumu līdztiesības jautājumiem - kas nozīmē, ka dzimumu līdztiesība kā princips tiek ņemts vērā visos rīcībpolitikas, programmu, administratīvu un finanšu aktivitāšu posmos - gan izstrādē un īstenošanā, gan vērtēšanā - novērtējot šo darbību sekas uz abu dzimumu personu situāciju un novēršot pastāvošo dzimumdiskrimināciju vai neradot jaunus tiešās vai netiešās dzimumdiskriminācijas veidus.² Eiropas Savienības programmu un fondu ietekmē integrētā pieeja dzimumu līdztiesības jautājumu risināšanai tiek apzīmēta arī kā t.s. „horizontālā prioritāte”, kas pieprasa dzimumu līdztiesības un citus sociālās integrācijas jautājumus ņemt vērā plānojot un ieviešot ikvienu projektu.

3. Pašvaldību attīstības plānošanas dokumenti:

3.1 Pašvaldības attīstības programma - vietējā līmeņa plānošanas dokuments, kuras izstrāde ir saskaņota ar reģionālā (plānošanas reģiona attīstības programmām) un nacionālā līmeņa (Nacionālais attīstības plāns) plānošanas dokumentiem. Pašvaldību attīstības programmas norāda pašvaldības attīstības vīziju, iezīmē un nosaka primāros attīstības virzienus un prioritātes. Saskaņā ar LR Politikas plānošanas sistēmas attīstības pamatnostādņem³ pašvaldības attīstības programma tiek izstrādāta uz 7 gadiem un īstenošanas laikā tiek vairākkārt aktualizēta. Attīstības programma tiek balstīta uz katras pašvaldības vispusīgu esošās situācijas analīzi, to stratēģiskā izvēle pamatota ar pilsētu raksturojošiem statistiskajiem rādītājiem, pašreizējām attīstības tendencēm, salīdzinājumu ar citām pilsētām, ģeogrāfisko teritoriju, kā arī ņemot vērā pieejamos resursus.

3.2. Rīcības programma - plānošanas dokuments noteiktam laika periodam (visbiežāk pieciem gadiem), kas tiek sagatavots ar mērķi uzlabot situāciju kādā noteiktā jomā, piedāvājot risinājumu vai risinājuma variantus, rezultātu sasniegšanas indikatorus, iesaistītās institūcijas, kā arī paredzot aktivitāšu īstenošanai nepieciešamos finanšu resursus un to avotus.

3.3. Nodarbinātības veicināšanas pasākumu plāns - īstermiņa plānošanas dokuments, ko saskaņā ar Bezdarbnieku un darba meklētāju atbalsta likuma 8. panta otrās daļas 1. punktu sadarbībā ar Nodarbinātības valsts aģentūru, Profesionālās karjeras izvēles valsts aģentūru, arodbiedrībām un darba devēju organizācijām, kā arī saskaņā ar Latvijas Nacionālo rīcības plānu nodarbinātības veicināšanai, izstrādā pašvaldības nodarbinātības veicināšanai attiecīgajā teritorijā.

4. Darba grupas sastāvs

² Neimane A. Dzimumu līdztiesības principa integrēšana praksē. - Rīga: ANO Attīstības programma, 2003.

³ Apstiprināts ar Ministru kabineta 2006.gada 18.septembra rīkojumu Nr.705.

Rekomendācijas sagatavotas sadarbībā ar projektā iesaistīto pašvaldību pārstāvjiem no Valmieras, Gulbenes, Ventspils, Jelgavas un Daugavpils (seminārs 2006. gada decembrī Rāmavā).

Rekomendāciju sagatavošanas posmā notika konsultācijas ar Reģionālās un pašvaldību lietu ministrijas (RAPLM) Attīstības plānošanas departamentu un daļēji rekomendācijas sagatavotas, lai atvieglotu RAPLM uzsākto darbu pie metodisko ieteikumu sagatavošanas vietējā pārvaldes līmeņa integrētas attīstības plānošanas dokumentu izstrādes.

5. Situācijas analīze un ieteikumu seku mazināšanai:

Nr. p.k.	Problemātiskās jomas analīze	Adresāts	Rīcības virziens	Rekomendētais ieviešanas mehānisms	Iespējamās sekas (ieguvumi vai zaudējumi)
5.1.	Pašvaldību kapacitātes stiprināšana				
5.1.1.	<p>Pašvaldībām trūkst sociāli ekonomiskie rādītāji dzimumu griezumā</p> <p>Situācijas analīzei, lai konstatētu atšķirības vai problemātiskās jomas sievietes un vīriešu nodarbinātības situācijās, nepieciešami pēc iespējas jaunāki sociāli ekonomiskie rādītāji dzimumu griezumā. Lielākoties statistikas dati parāda situāciju valstī kopumā un diemžēl neļauj salīdzināt tādus būtiskus rādītājus kā, piemēram, bezdarba rādītāju atšķirības starp sievietēm un vīriešiem katrā rajonā. Savukārt Nodarbinātības valsts aģentūras publiskais pārskats attēlo bezdarba situāciju un aktīvās nodarbinātības veicināšanas pasākumus valstī un katrā reģionā kopumā, minimālu uzmanību pievēršot rādītāju dzimumu griezumam.⁴</p> <p>Pašvaldības attīstības programmās atspoguļotā statistiskā informācija lielākoties nav pasniegta dzimumgriezumā. Dzimumgriezumā tiek atspoguļoti vispārējie iedzīvotāju sastāvu raksturojošie demogrāfiskie rādītāji, tādi kā dzimstība un mirstība, bezdarbnieku raksturojums pēc dzimuma un jauniešu vecumā no 20-24 gadiem iegūtā izglītības līmeņa raksturojums pēc dzimuma.⁵</p> <p>Kaut arī kopumā Latvijā statistiskā informācija un rādītāji tiek ievākti dažādos griezumos, tomēr dažādu iemeslu dēļ tie nav pieejami atbildīgajiem speciālistiem un lēmumu pieņēmējiem uz vietas pašvaldībā - plānojot vai izvērtējot ieviestās programmas.</p>	<p>Reģionālās attīstības un pašvaldības lietu ministrija; Centrālā Statistikas pārvalde</p>	<ul style="list-style-type: none"> Nodrošināt statistikas rādītāju par nodarbinātības un citām saistītajām jomām apkopošanu un pieejamību dzimumu griezumā. Veicināt pašvaldības izmantot pieejamos rādītājus pašvaldības attīstības plānošanas dokumentu sagatavošanai 	<ul style="list-style-type: none"> Veicot pilsētu attīstības programmu, rīcības plānu un citu plānošanas dokumentu aktualizēšanu (piemēram, SVID analīzi situācijas analīzei), ir nepieciešams tajos iekļaut sociālās un ekonomiskās problēmas raksturojošus rādītājus dzimumu griezumā. Indikatori tiek izvirzīti dzimumu griezumā nevis vidēji visiem iedzīvotājiem kopumā. Tādās jomās, ka nodarbinātība, bezdarbs, uzņēmējdarbība, sociālā palīdzība ievērojami atšķiras abu dzimumu pārstāvju vajadzības, lai veicinātu situācijas uzlabošanu nepieciešams izstrādājot indikatorus ietvert tajos dzimumu aspektu. Jānodrošina, lai persona vai departaments, kas nodarbojas ar datu iegūvi un apstrādi, izprastu datu vākšanas nepieciešamību un būtu spējīgs nodrošināt ar rādītājiem ne tikai valsts 	<ul style="list-style-type: none"> Pašvaldības sociāli-ekonomiskais konteksts, identificētās problēmas un piedāvāto pakalpojumu nepieciešamība ievērojami variē dažādām demogrāfiskām mērķgrupām. Tas sniegs iespēju pamatotāk izvērtēt noteiktas problēmas dzimumu griezumā un palīdzēs izlemt par pasākumu nepieciešamību noteikta dzimuma grupas atbalstam. Ieguvumu nav iespējams izteikt ar noteiktu finansiālo summu, jo attiecas uz rīcībpolitikas plānošanu un izvērtēšanu, kas var ietekmēt budžeta izlietojumu un sadali ilgtermiņā

⁴ Ziņojums par 2005.gada darba rezultātiem. - Rīga: Nodarbinātības valsts aģentūra, 2006.

⁵ Pētījuma „Pašvaldību attīstības stratēģiju analīze” ziņojums. - Rīga; Baltic Project Consulting, 2007.

Nr. p.k.	Problemātiskās jomas analīze	Adresāts	Rīcības virziens	Rekomendētais ieviešanas mehānisms	Iespējamās sekas (ieguvumi vai zaudējumi)
				<p>pārvaldes institūcijas statistikas apkopošanai, bet arī spējīgs sniegt atgriezenisko saiti par situāciju pašvaldībā tās struktūrvienībām un institūcijām.</p>	
5.1.2	<p>Atšķiras katras pašvaldības pieredze un prasmes profesiju segregācijas mazināšanā</p> <p>Analizējot pilsētu attīstības programmas un rajonu nodarbinātības veicināšanas plānus, skaidri redzams, ka profesiju segregācijas sociālā un ekonomiskā ietekme nav apzināta un aktualizēta. Tomēr atsevišķās pašvaldībās šiem jautājumiem tiek pievērsta lielāka uzmanība un tikuši ieviesti pilotprojekti vai ilgtermiņa programmas, situācijas uzlabošanai.</p> <p>Atšķiras arī katras pašvaldības sasniegtais darba tirgus jautājumu risināšanā. Piemēram, izmantojot Centrālās statistikas pārvaldes datus, salīdzinot vidējo bruto gada algu vīriešiem un sievietēm, vidēji Latvijā sieviešu darba samaksa % pret vīriešu darba samaksu bija tikai 81,9%. Tai pat laikā katrā pašvaldībā šis rādītājs atšķiras - Daugavpilī un Valmierā sieviešu darba samaksa ir 96% pret vīriešu darba samaksu, Jelgavā - 93%, Ventspilī - 83,9%.⁶</p> <p>Svarīgi atzīmēt, ka daudzi pašvaldībās atrastie veiksmīgie risinājumi, pētījumu rezultāti un pilotprojektu rezultāti netiek pietiekami publiskoti, kā rezultātā ne visas pašvaldības ir informētas par veiksmīgo praksi Latvijā.</p>	<p>Reģionālās attīstības un pašvaldības lietu ministrija; Labklājības ministrija</p>	<p>Veicināt pašvaldību sadarbību reģionālā līmenī profesiju segregācijas mazināšanā un darba tirgus jautājumu risināšanai</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Iniciatīvas profesiju segregācijas problēmu risināšanai varētu tikt realizētas reģionu līmenī, sadarbojoties kopīga projekta realizācijai piemēram, vairākām pašvaldībām vai integrējot šos jautājumus reģionu attīstības stratēģijās. • Salīdzināt reģionāli un/ vai lielākajās Latvijas pilsētās Centrālās statistikas pārvaldes datus par profesiju segregācijas un vidējā atalgojuma rādītājiem un vēlams nodrošināt, lai šie dati ir pieejami pašvaldību speciālistiem, vietējiem darba devējiem un arī darba ņēmējiem; • Pašvaldību labās prakses prezentēšana ar dzimumu līdztiesības un profesiju segregācijas jautājumiem saistītos pasākumos. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ierobežotu cilvēkresursu situācijā, pašvaldības nodrošinātu labāku kompetences un labo prakšu pārnesi, panākot maksimālu rezultātu īsākā termiņā • Pašvaldību motivācijas veidošanai jautājuma risināšanai tiktu izmantots savstarpējās salīdzināšanas kritērijs
5.1.3.	<p>Trūkst konkrētu risinājumu konstatēto problēmu novēršanai</p>	<p>Reģionālās attīstības un</p>	<p>Uzraudzīt pašvaldību rīcību un sniegt</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Iestrādāt un ar likumdošanas palīdzību nostiprināt 	<ul style="list-style-type: none"> • Līdz šim attīstības programmās maza nozīme ir

⁶ Pētījuma „Pašvaldību attīstības stratēģiju analīze” ziņojums. - Rīga; Baltic Project Consulting, 2007.

Nr. p.k.	Problemātiskās jomas analīze	Adresāts	Rīcības virziens	Rekomendētais ieviešanas mehānisms	Iespējamās sekas (ieguvumi vai zaudējumi)
	<p>Daudzu pašvaldību attīstības programmās un rīcības plānos situācijas analīzē parādās noteiktu tiešā vai netiešā veidā ar dzimumu saistītu problēmu konstatācija. Tomēr salīdzinoši reti šīs problēmas tiek tulkotas noteiktos pasākumos rīcības plānos un programmās. Piemēram, Ventspils pilsētas attīstības programmā konstatēts kvalificēta darbaspēka trūkums pilsētā, īpaši tehniskajās profesijās, kurās nepieciešama arodizglītība un praktiskās darba iemaņas. Diemžēl programmā piedāvātie risinājumi formulēti ignorējot tāda svarīga iemesla novēršanu kā sabiedrībā pastāvošo stereotipu maiņa par dzimumu lomām darba tirgū, kas ļautu palielināt pieejamos cilvēkresursus noteiktās perspektīvajās nozarēs.</p>	pašvaldības lietu ministrija	konsultatīvu atbalstu pašvaldībās konstatēto ar dzimumu nelīdztiesību saistīto problēmu risināšanai	<p>uzraudzības mehānismus, kas sekotu, lai ikviena pašvaldība paredzētu finansējumu pašvaldības attīstības programmās konstatēto problēmu un definēto prioritāšu risināšanai. Piemēram, tas var tikt darīts Politikas plānošanas sistēmas pamatnostādņēs precīzi atrunājot un ieviešot atbilstošu uzraudzības sistēmu RAPLM pašvaldību attīstības programmu aktualizēšanas gadījumos.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nepieciešams kā obligātu kritēriju pieprasīt dzimumu līdztiesības analīzes veikšanu, vienlaicīgi centralizēti piedāvājot metodiskos ieteikumus analīzes kvalitātes nodrošināšanai. • Visu lielo pilsētu un reģionu attīstības programmās kā obligātu kritēriju perspektīvo nozaru analīzē pieprasīt integrēt profesiju segregācijas mazināšanas stratēģijas, lai nākotnē novērstu segregācijas cēloņus 	<p>piešķirta mērāmiem rādītājiem, izņemot augsta līmeņa rādītājus. Šiem rādītājiem ir svarīga nozīme veiksmīgas attīstības programmēšanā, un tie ir nepieciešami uzraudzībai un novērtēšanai.⁷</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vienotas metodikas pielietošana un uzraudzības mehānisma iedarbināšana palīdzēs mazināt konkrētās problēmsituācijas katrā pašvaldībā un līdz ar to uzlabot iedzīvotāju dzīves kvalitāti (piemēram, palielināsies sieviešu ienākumi utjlp.) • Izmaksas saistītas ar metodisko materiālu sagatavošanu, darbinieku vai konsultantu izglītošanu un uzraudzības mehānisma nodrošināšanu. Ieguvumi finansiāli grūti aprēķināmi, jo attiecas uz dažādām sociāli ekonomiskajām jomām
5.1.4.	Pašvaldību speciālistiem un lēmumu pieņēmējiem nav pietiekama izpratne un zināšanas par dzimumu	Reģionālās attīstības un	<ul style="list-style-type: none"> • Metodiskā un izglītojošā 	<ul style="list-style-type: none"> • Veicināt dzimumu līdztiesības iniciatīvu ieviešanu 	<ul style="list-style-type: none"> • Jāpievērš uzmanība tādiem jautājumiem kā dzimumu

⁷ RRA Rokasgrāmata Reģionālās plānošanas palīgīdzeklis: Rīga: RAPLM, 2004 (nepublicēts materiāls)

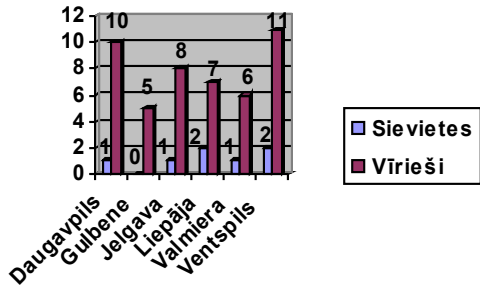
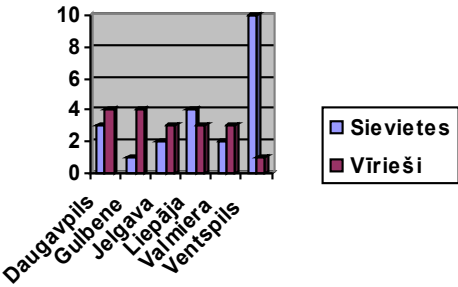
Nr. p.k.	Problemātiskās jomas analīze	Adresāts	Rīcības virziens	Rekomendētais ieviešanas mehānisms	Iespējamās sekas (ieguvumi vai zaudējumi)
	<p>līdztiesības jautājumu integrēšanu attīstības plānošanā</p> <p>Par pašvaldību speciālistu un lēmumu pieņēmēju prasmēm attīstības plānošanā ņemt vērā abu dzimumu vajadzības vislabāk var spriest pēc izstrādātajiem un apstiprinātajiem dokumentiem. Kā jau tika minēts iepriekš, tad visbiežāk pašvaldībā aktuālie jautājumi netiek analizēti dzimumu griezumā un arī risinājumi netiek piedāvāti vai tie ignorē Latvijas sabiedrībā pastāvošās dzimumu lomas, kas savukārt lielā mērā ietekmē iedzīvotāju uzvedību un ekonomisko aktivitāti.</p> <p>Par jautājuma izpratni un gatavību to risināt liecina arī pēdējo gadu laikā veikto pētījumu rezultāti. Tā, piemēram, 2004. gadā veicot pašvaldību deputātu un darbinieku aptauju tika konstatēts, ka 53.6% aptaujāto uzskata, ka viņu pašvaldībā/institūcijā sniegto pakalpojumu ietekme netiek izvērtēta atsevišķi sievietēm un vīriešiem, 8.9% apgalvo, ka tas tiek darīts dažreiz, un tikai aptuveni 1% apgalvo, ka tas tiek darīts bieži vai vienmēr (grūti pateikt 36%). Savukārt vīriešu un sieviešu atšķirīgās vajadzības kā kritērijs projektu, iniciatīvu apstiprināšanas un lēmumu pieņemšanas procesā nekad neietver 27% pašvaldības speciālistu vai lēmumu pieņēmēju, dažreiz - 31% un bieži vai vienmēr - 17% (grūti pateikt 25%). 22.6% aptaujāto atzina, ka projektu novērtēšanu dzimumu aspektā kāvē nepietiekama apmācība par dzimumu līdztiesību, pie kam sievietes to atzīst ievērojami biežāk nekā vīrieši (attiecīgi 25.8% un 11.4%).⁸</p>	pašvaldības lietu ministrija, Labklājības ministrija	<p>atbalsta nodrošināšana</p> <ul style="list-style-type: none"> • Veicināt integrētās pieejas dzimumu līdztiesības jautājumu risināšanai ievērošanu 	<p>pašvaldībās, piemēram, sakoptākā pagasta izvērtēšanā ietverot arī tādus sociāli ekonomiskās attīstības aspektus, kas skar dzimumu nelīdztiesības mazināšanu.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Veicināt pašvaldību darbinieku apmācību par dzimumu līdztiesības jautājumu integrēšanu dažādās rīcībpolitikās (mācību kursi, CD spēle utt.). • Turpināt sociālās reklāmas kampaņas, kas izglītotu plašāku sabiedrību par dzimumu līdztiesības jautājumiem (iedvesmai skatīt Labklājības ministrijas mājas lapā). • Pašvaldībām pieejamas ekspertu konsultācijas par dzimumu līdztiesības jautājumiem (sociāli, uzņēmējdarbībā, juridiski), kuras tiek finansētas no valsts budžeta un nodrošina Latvijas Pašvaldību savienība, Latvijas Lielo Pilsētu asociācija vai Latvijas Pašvaldību mācību centrs • Veicināt pašvaldības ar dzimumu nelīdztiesību un atšķirīgo sieviešu un vīriešu saistīto situāciju novēršanai, piemēram, izstrādājot 	<p>līdztiesība un diskriminācijas apkarošana. Eiropas Savienības pieredze rāda, ka šo jautājumu risināšanai bez atbalsta, pastāv nopietni draudi tam, ka tie tiks ignorēti.⁹</p> <ul style="list-style-type: none"> • Motivētas un izglītotas pašvaldības būs ieinteresētas dzimumu līdztiesības jautājumu risināšana uz vietas

⁸ Dzimumu līdztiesības principa īstenošana Latvijas pašvaldībās. - Rīga: ANO Attīstības programma, 2004.

⁹ RRA Rokasgrāmata Reģionālās plānošanas palīgīdzeklis: Rīga: RAPLM, 2004 (nepublicēts materiāls)

Nr. p.k.	Problemātiskās jomas analīze	Adresāts	Rīcības virziens	Rekomendētais ieviešanas mehānisms	Iespējamās sekas (ieguvumi vai zaudējumi)
				labklājības indeksu, kura aprēķinos ietverti dzimumu līdztiesības aspekti un kas ļauj pašvaldībām saņemt vai paturēt papildus finansējumu, ja iepriekšējā gada laikā panākts ievērojams progress kāda rādītāja sasniegšanā.	
5.1.5.	<p>Vērojama izteikta dzimumu segregācija pašvaldības padomēs un domēs</p> <p>Lai darbotos politikā un iekļūtu vēlēšanu sarakstos, ir jāievēro samērā reglamentēti spēles noteikumi. Ļoti bieži politiskās partijas, veidojot lielāko pilsētu deputātu sarakstus vēlēšanām, primāri domā par politisko ietekmi un pieeju finanšu resursiem. Tā rezultātā lielo pilsētu domēs pamatā tiek ievēlēti politiski aktīvākie vīrieši. Saskaņā ar Centrālās vēlēšanu komisijas datiem 2005.gada pašvaldību vēlēšanās no 15 682 kandidātiem 54,7% bija vīrieši un 45,3% sievietes, savukārt no ievēlētajiem 4 179 deputātiem vīrieši bija 57,7% un sievietes 42,3%. Ievērojami atšķiras deputātu dzimumu sastāvs salīdzinot lielākās pilsētas un nelielo pagastu pašvaldības. Lielajās pilsētās un rajonu centros vērojams izteikti lielāks vīriešu deputātu īpatsvars. Tā, piemēram, Rīgas pilsētā no deputātiem vīrieši ir 85%, Jelgavā un Jūrmalā 87%, Ventspilī 85%, Rēzeknē 77%, Liepājā 73% un Daugavpilī 67%. Savukārt mazajās pašvaldībās vērojama gan situācija, kad sievietes sastāda deputātu vairākumu, gan arī lielajām pilsētām tipiskais vīriešu vairākums.¹⁰ Pie tam izvēloties darbības sfēru sievietes visbiežāk savas pieredzes un citu faktoru rezultātā izvēlas darboties sociālajā vai izglītības sfērā, bet vīrieši attīstības, finanšu vai citās. Piemēram, finanšu komitejās vairāk</p>	Reģionālās attīstības un pašvaldības lietu ministrija	<ul style="list-style-type: none"> • Veicināt sieviešu iesaistīšanos lielo pilsētu pašvaldību domju darbā • Mazināt horizontālo un vertikālo segregāciju pašvaldību padomēs un pilsētu domēs • Nodrošināt pašvaldībā strādājošajiem līdzvērtīgu atalgojumu par vienādas vērtības darbu 	<ul style="list-style-type: none"> • Daudzu Eiropas valstu pieredze liecina, ka dzimumu paritātes principa iestrādāšana vēlēšanu likumā veicina dažādību deputātu sarakstā un tā rezultātā ieguvēji ir vietējie iedzīvotāji • Mazināt vertikālo un horizontālo segregāciju pašvaldībās • Izstrādāt vadlīnijas kritēriju noteikšanai par vienādas vērtības darbu un veikt regulāru atalgojuma datu salīdzināšanu 	<ul style="list-style-type: none"> • Lielāko pilsētu pašvaldībās resursu sadale un finansiāli svarīgu lēmumu pieņemšana ir koncentrēta skaitliski nelielas politiskās elites rokās, kā rezultātā lēmumi ir mazāk caurspīdīgi un tos var ietekmēt politiskie lobiji. • Pašvaldības piemērs rosinās privāto sektoru aktīvāk iesaistīties horizontālās un vertikālās segregācijas mazināšanā

¹⁰ Centrālās Vēlēšanu komisijas mājas lapas dati (informācija skatīta 2007.gada janvārī)

Nr. p.k.	Problemātiskās jomas analīze	Adresāts	Rīcības virziens	Rekomendētais ieviešanas mehānisms	Iespējamās sekas (ieguvumi vai zaudējumi)																																										
	<p>iesaistās deputāti vīrieši:</p> <table border="1"> <caption>Male Deputies by Municipality</caption> <thead> <tr> <th>Municipality</th> <th>Sievietes</th> <th>Vīrieši</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Daugavpils</td> <td>1</td> <td>10</td> </tr> <tr> <td>Gulbene</td> <td>0</td> <td>5</td> </tr> <tr> <td>Jelgava</td> <td>1</td> <td>8</td> </tr> <tr> <td>Liepāja</td> <td>2</td> <td>7</td> </tr> <tr> <td>Valmiera</td> <td>1</td> <td>6</td> </tr> <tr> <td>Ventspils</td> <td>2</td> <td>11</td> </tr> </tbody> </table> <p>bet sociālo jautājumu komitejās sievietes:</p> <table border="1"> <caption>Female Members in Social Issues Committees by Municipality</caption> <thead> <tr> <th>Municipality</th> <th>Sievietes</th> <th>Vīrieši</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Daugavpils</td> <td>3</td> <td>4</td> </tr> <tr> <td>Gulbene</td> <td>1</td> <td>4</td> </tr> <tr> <td>Jelgava</td> <td>2</td> <td>3</td> </tr> <tr> <td>Liepāja</td> <td>4</td> <td>3</td> </tr> <tr> <td>Valmiera</td> <td>2</td> <td>3</td> </tr> <tr> <td>Ventspils</td> <td>10</td> <td>1</td> </tr> </tbody> </table> <p>Līdzīga situācija vērojama arī analizējot pašvaldību izpildvaru - visbiežāk lielo pilsētu izpilddirektori ir vīrieši. Savukārt darbinieku dzimumu sastāvs ilustrē Latvijā vērojamo horizontālā segregāciju un darba tirgus sadalījumu „sieviešu” un „vīriešu” profesijās.</p>	Municipality	Sievietes	Vīrieši	Daugavpils	1	10	Gulbene	0	5	Jelgava	1	8	Liepāja	2	7	Valmiera	1	6	Ventspils	2	11	Municipality	Sievietes	Vīrieši	Daugavpils	3	4	Gulbene	1	4	Jelgava	2	3	Liepāja	4	3	Valmiera	2	3	Ventspils	10	1				
Municipality	Sievietes	Vīrieši																																													
Daugavpils	1	10																																													
Gulbene	0	5																																													
Jelgava	1	8																																													
Liepāja	2	7																																													
Valmiera	1	6																																													
Ventspils	2	11																																													
Municipality	Sievietes	Vīrieši																																													
Daugavpils	3	4																																													
Gulbene	1	4																																													
Jelgava	2	3																																													
Liepāja	4	3																																													
Valmiera	2	3																																													
Ventspils	10	1																																													

Nr. p.k.	Problemātiskās jomas analīze	Adresāts	Rīcības virziens	Rekomendētais ieviešanas mehānisms	Iespējamās sekas (ieguvumi vai zaudējumi)
5.2. Darba tirgus segregācijas mazināšana un iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes veicināšana					
5.2.1.	<p>Izteikta darba tirgus horizontālā un vertikālā segregācija</p> <p>Latvijā vērojama izteikta darba tirgus horizontālā (darba tirgus sadalījums „sieviešu” un „vīriešu” profesijās) un vertikālā segregācija (tendence vīriešiem ieņemt augstākus un vadošos amatus, bet sievietēm ieņemt zemākus un ar izpildi saistītus amatus). Pēc ekspertu domām šāds darba tirgus sadalījums mazina darba tirgus pielāgošanās spējas un darba tirgus elastīgumu, kas ir viens no Latvijas un Eiropas Savienības dalībvalstu attīstības mērķiem.</p> <p>Profesionālā segregācija ir acīmredzama statistikas datos valstī kopumā¹¹, bet minimāli tiek analizēta visu rajonu un lielāko pilsētu konsultatīvo padomju izstrādātajos Nodarbinātības veicināšanas pasākumu plānos 2007. gadam. Nelielā skaitā plānu identificēti jauniešu profesionālās orientācijas pasākumi, īpaši neuzsverot segregācijas mazināšanu.</p> <p>Pie tam negatīvi vērtējams arī fakts, ka joprojām bezdarbnieku sieviešu un vīriešu pārkvalificēšanās specialitātes izvēlē atspoguļojas līdzīga tendence - vīrieši izvēlas pārkvalificēties celtniecības nozarē, metālapstrādē, atslēdznieku, autovadītāju specialitātē, savukārt sievietes izvēlas tirdzniecības un pakalpojumu nozari, sekretāres un šuvējas specialitātes.¹²</p> <p>Kaut arī profesionālās segregācijas mazināšana Latvijā netiek regulēta ar likuma palīdzību, tā ir norādīta kā prioritārā rīcības sfēra vairākos Ministru</p>	Nodarbinātības Valsts aģentūra, Labklājības ministrija	Veicināt proaktīvu darbību profesiju segregācijas mazināšanai. Nodarbinātības valsts aģentūrai apkopojot nodarbinātības veicināšanas plānus attiecīgajai teritorijai, izvirzīt prasību iestrādāt pasākumus konstatēto dzimumu nelīdzsvara izpaušmju mazināšanai	<ul style="list-style-type: none"> • Sadarbībā ar Nodarbinātības valsts aģentūras vietējo filiāli izstrādājot ikgadējo Nodarbinātības veicināšanas pasākumu plānu nepieciešams paredzēt tajā noteiktus pasākumus profesiju segregācijas mazināšanai. NVA var pieprasīt reģionālajos plānos ietvert problēmu analīzi dzimumu griezumā un sasaisti ar identificētajām problēmām piedāvātajos projektos un risinājumos. • Nodarbinātības situācijas analīze parasti atspoguļo statistiski vidējo situāciju. Atzīstot profesiju segregāciju, būtu nepieļaujami neņemt vērā dzimumu perspektīvu situācijas analīzē. • Izmantot aktīvos nodarbinātības veicināšanas pasākumus profesiju segregācijas mazināšanai 	<p>Profesiju segregācija negatīvi ietekmē darba tirgus produktivitāti kopumā, jo rada neelastīgumu darba tirgū, kā rezultātā darba devēji nepieņem darbā visatbilstošāko kandidātu, pamatojoties uz pieņēmumiem par to, kura dzimuma pārstāvim būtu jāstrādā šajā darbā. Individā līmenī profesiju segregācija pēc dzimuma negatīvi ietekmē vīriešu un sieviešu karjeras veidošanas iespējas. It īpaši negatīvi segregācija ietekmē sieviešu atalgojuma līmeni - darbaspēkā sievietes netiek vērtētas tik augstu kā vīrieši, tādēļ sieviešu darbos bieži vien ir zemāka alga. „Sieviešu” darbu zemākā vērtība un prestižs arī uztur segregācijas apburto loku, jo vīrieši šo pašu iemeslu dēļ nevēlas strādāt šajos amatos.¹⁶</p> <p>Ieguvums mazinot sub-optimālu bezdarbnieku sadali - stereotipu dēļ sievietes bezdarbnieces neizvēlas „vīriešu” profesijas. Savukārt, ja stereotipu barjeras tiktu pārvarētas, sievietes varētu aizpildīt brīvās darba vietas. Ekonomiskais ieguvums tiek</p>

¹¹ Centrālās statistikas pārvaldes dati par katrā tautsaimniecības nozarē nodarbināto skaitu un sieviešu un vīriešu īpatsvaru.

¹² Pētījuma „Pašvaldību attīstības stratēģiju analīze” ziņojums. - Rīga; Baltic Project Consulting, 2007.

Nr. p.k.	Problemātiskās jomas analīze	Adresāts	Rīcības virziens	Rekomendētais ieviešanas mehānisms	Iespējamās sekas (ieguvumi vai zaudējumi)
	<p>Kabinetā pieņemtajos dokumentos, tai skaitā Konceptijā Dzimumu līdztiesības īstenošanai¹³ un Programmā dzimumu līdztiesības īstenošanai 2005.-2006. gadam¹⁴.</p> <p>Segregācijas mazināšanu kavē arī iedzīvotāju, tai skaitā darba devēju, attieksme pret šo fenomenu. Iedzīvotāju aptaujas liecina, ka 70% iedzīvotāju vērtē kā normālu darba tirgus dalījumu „sieviešu” un „vīriešu” profesijās. Interesanta tendence, ka profesiju dalījumu „sieviešu - vīriešu” profesijās sievietes ievērojami biežāk (29%) nekā vīrieši (18%) vērtēja negatīvi. Visnegatīvāk segregāciju vērtē personas ar augstāko izglītību (53%).¹⁵</p>				<p>aprēķināts salīdzinot apmācāmo sieviešu bezdarbnieču skaitu un nozarē trūkstāmo darbinieku skaitu gada laikā, papildus ņemot vērā vidējo darba algu sievietēm uz vienu darbinieku nozarē, vidējo bezdarbnieka sociālo palīdzību gada laikā un vidējās apmācības izmaksas. Piemēram, Jelgavas pašvaldības ieguvums no resursu izmantošanas efektivitātes gadā būtu 235 000 LVL, Valmieras - 430 733 LVL, Daugavpils - 521 910 LVL, bet Ventspils pat 548 577 LVL.¹⁷</p> <p>EQUAL projekta „Profesiju segregācijas cēloņu mazināšana” ietvaros veiktie kopējā ekonomiskā ieguvuma potenciāla aprēķini par katras pašvaldības ieguvumu gada laikā, ja tiktu veicināta dzimumu segregācijas mazināšanas, būtiski atšķiras. Tā, piemēram, Daugavpils pilsētas pašvaldībā, kur 31% gadījumu vērojama galēja vai ļoti nozīmīga profesiju segregācija, kopējais ieguvums gadā pilsētas budžetā varētu būt 1 152 548 LVL, savukārt Valmieras pilsētā ar 28% galēju vai ļoti nozīmīgu profesiju</p>

¹³ Ministru Kabinets 2001. gada 16. oktobris.

¹⁴ Ministru Kabinets 2004. gada 8. septembris.

¹⁵ Pētījuma „Pašvaldību attīstības stratēģiju analīze” ziņojums. - Rīga; Baltic Project Consulting, 2007.

¹⁶ Neimane A. Dzimumu līdztiesības principa integrēšana praksē. - Rīga: ANO Attīstības programma, 2003.

¹⁷ Pētījuma „Pašvaldību attīstības stratēģiju analīze” ziņojums. - Rīga; Baltic Project Consulting, 2007.

Nr. p.k.	Problemātiskās jomas analīze	Adresāts	Rīcības virziens	Rekomendētais ieviešanas mehānisms	Iespējamās sekas (ieguvumi vai zaudējumi)
					segregāciju, kopējais ieguvums gadā pilsētas budžetam būtu salīdzinoši mazāks - 524 177 LVL. ¹⁸
5.2.2.	<p>Atšķirīgi nodarbinātības un uzņēmējdarbības aktivitātes rādītāji sievietēm un vīriešiem</p> <p>Katru gadu Latvijā pieaug nodarbināto iedzīvotāju skaits - 2006.gadā nodarbināto iedzīvotāju skaits sasniedza 1 118 800 iedzīvotājus. Nodarbinātības līmenis sievietēm bija 55,9% un vīriešu nodarbinātības līmenis bija 68,5%.¹⁹ Latvijā no gados vecākiem iedzīvotājiem 55-64 gadu vecumā no attiecīgā vecuma un dzimuma iedzīvotājiem ir nodarbināti 41,9% sieviešu un 55,8% vīriešu (vidēji no visiem 55-64 gadus veciem iedzīvotājiem - 47,9%).</p> <p>Kopumā Latvijā 2006.gada beigās bija reģistrētas 63000 bez darba esošas personas.²⁰ No reģistrēto bezdarbnieku kopskaita sievietes sastāda lielāko pusi (59%)²¹. Kā jau zināms oficiālo reģistrēto datu atšķirībai var būt dažādi cēloņi (piemēram, caurmērā vīriešu nelegālā nodarbinātība ir augstāka, sievietes aktīvāk iesaistās aktīvās nodarbinātības pasākumos, kas motivē viņas reģistrēties kā bezdarbniecēm u.c.), kas savukārt rosina salīdzināt ne tikai atšķirības sieviešu un vīriešu starpā, bet arī katras dzimuma grupas ietvaros. Piemēram, pirmspensijas vecumā sieviešu bezdarbnieču skaits ir lielāks (no visām reģistrētajām bezdarbniecēm 50-54 g.v. ir 7,6%, savukārt vīriešiem 55-59 g.v. - 5%)²². Dzimums noteiktās situācijās var nospēlēt būtisku lomu nostādot</p>	Labklājības ministrija	Veicināt nodarbinātības, bezdarba un uzņēmējdarbības aktivitātes rādītāju izlīdzināšanos	<ul style="list-style-type: none"> • Izstrādājot ikgadējo Nodarbinātības veicināšanas pasākumu plānu nepieciešams paredzēt tajos ne tikai atšķirīgo situāciju konstatējumu, bet arī ietvert tajos noteiktus pasākumus nelabvēlīgākā situācijā esošo grupu situācijas uzlabošanai • Uzņēmējdarbības vides uzlabošanas pasākumu plānā paredzēt atbalsta aktivitātes vietējām un rajonu pašvaldībām sieviešu iesaistei uzņēmējdarbībā. • Izdot veiksmīgo un neveiksmīgo prakšu aprakstu par jau ieviestajiem projektiem, lai nodrošinātu pieredzes pārmantojamību. Popularizēt un padarīt pieejamus darba tirgus pētījumus, kas katrai pašvaldībai ļautu veiksmīgāk iesaistīties projektu plānošanā un īstenošanā 	<ul style="list-style-type: none"> • Līdzīgas programmas un projekti jau patlaban tiek finansēti gan no Eiropas Savienības struktūrfondiem, gan no valsts budžeta līdzekļiem. • Ierobežota profesijas un pārkvalifikācijas izvēle palielina bezdarba periodu, tādējādi palielinot strukturālo bezdarbu. Samazinot stereotipus un diskriminējošās barjeras pārējai no „sieviešu” uz „vīriešu” profesijām, samazinās vidēji bez darba pavadīto dienu skaits. Šo dienu ieguvumu reizina ar bezdarba ekonomiskajām izmaksām - daļu no kopējā algu apjoma, par kuru iespējams palielināt nodarbinātību. Jau īstermiņā segregācijas un tirgus barjeru novēršanas politika nestu ieguvumus zemāku bezdarba

¹⁸ Pētījuma „Pašvaldību attīstības stratēģiju analīze” ziņojums. - Rīga; Baltic Project Consulting, 2007.

¹⁹ Centrālās Statistikas pārvaldes mājas lapas dati www.csb.gov.lv (informācija skatīta 2007.gada februārī)

²⁰ Centrālās Statistikas pārvaldes mājas lapas dati www.csb.gov.lv (informācija ņemta 2007.gada februārī)

²¹ Latvijas Statistikas gadagrāmata 2005. - Rīga: Latvijas Republikas Centrālā statistikas pārvalde, 2005.

²² Latvijas Statistikas gadagrāmata 2005. - Rīga: Latvijas Republikas Centrālā statistikas pārvalde, 2005.

Nr. p.k.	Problemātiskās jomas analīze	Adresāts	Rīcības virziens	Rekomendētais ieviešanas mehānisms	Iespējamās sekas (ieguvumi vai zaudējumi)
	<p>personu sociālās atstumtības riskam.</p> <p>Latvijā salīdzinoši izteikta dzimumu atšķirība uzņēmējdarbības aktivitātē un nodarbinātības statusa ziņā starp sievietēm un vīriešiem. Saskaņā ar LR Centrālās statistikas pārvaldes datiem 2006.gada III ceturkšņa beigās no visiem 33 500 reģistrētajiem darba devējiem (īpašniekiem) sievietes sastādīja tikai 34%, savukārt no pašnodarbinātajām 70 800 personām sievietes sastādīja 45%.²³</p> <p>Latvijā katru gadu tiek sagatavots un Ministru kabinetā apstiprināts Uzņēmējdarbības vides uzlabošanas pasākumu plāns, kura mērķi ir uzņēmējdarbības vides pilnveidošana, nodokļu politikas un administrēšanas uzlabošana, administratīvo šķēršļu samazināšana, kā arī Latvijas konkurētspējas Eiropas Savienībā veicināšana.</p>				<p>izmaksu veidā valstij un pašvaldībām. Ilgtermiņā tiktu nodrošināts pašregulējošs un efektīvs darbaspēka resursu sadalījums un darbaspēka migrācija, kas nodrošinātu arī augstāku produktivitāti visās ekonomikas nozarēs.²⁴</p>
5.2.3.	<p>Dzimumu lomu stereotipu atražošanas neļauj mazināt profesionālo segregāciju</p> <p>Pēc Izglītības un zinātnes ministrijas datiem no visiem skolotājiem un pedagoģiskajiem darbiniekiem vispārīglītojošajās skolās un citās izglītības iestādēs vīrieši sastāda tikai 12%²⁵. Studējošo un augstskolu beigušo vīriešu īpatsvars izglītības sfērā liek domāt, ka tuvāko gadu laikā šī situācija arī nemainīsies - 2005./06. mācību gada sākumā izglītības sfērā no studējošajiem vīrieši sastādīja 14.7%, bet 2005. gada izlaidumā izglītības sektorā no absolventiem vīrieši bija tikai 9.7%. Kopumā izglītības dati norāda, ka jau izvēloties mācību iestādi Latvijā vērojama samērā izteikta profesiju sadalījums sieviešu un vīriešu profesijās: 2005. gadā sociālās aprūpes un sociālās</p>	Izglītības un zinātnes ministrija	Iekļaut skolotāju tālākizglītības programmās dzimumu līdztiesības jautājumus un profesionālās segregācijas jautājumus	Skolotāji nesaskata jautājuma būtību un veicina esošo dzimuma lomu saglabāšanos, kā rezultātā profesionālā darba tirgus segregācija netiek mazināta, bet atkārtota no jauna, rosinot zēnus un meitenes izvēlēties it kā savam dzimumam atbilstošas profesijas. Rosināt vīriešu izvēlēties pedagoga profesiju.	Dzimumu profesionālajai segregācijai ir būtiska tieša un netieša ietekme uz valsts un sabiedrības sociālajām izmaksām. Zemā darba tirgus elastība palielina bezdarbu un tā izmaksas. Šobrīd augstas ir arī darbinieku pārkvalificēšanās izmaksas neadekvātas izglītības un prasmju dēļ, par ko daļēji ir atbildīga profesionālā segregācija un dzimumu stereotipi. Ar laiku novērot to ietekmi uz karjeras un apmācību izvēli, šīs izmaksas varētu krasi samazināt un

²³ Centrālās Statistikas pārvaldes mājas lapas dati www.csb.gov.lv (informācija skatīta 2007.gada februārī)

²⁴ Pētījuma „Pašvaldību attīstības stratēģiju analīze” ziņojums. - Rīga; Baltic Project Consulting, 2007.

²⁵ Izglītības un zinātnes ministrijas mājas lapas dati (informācija skatīta 2007.gada janvārī)

Nr. p.k.	Problemātiskās jomas analīze	Adresāts	Rīcības virziens	Rekomendētais ieviešanas mehānisms	Iespējamās sekas (ieguvumi vai zaudējumi)
	<p>labklājības novirzienā no absolventiem vīrieši bija tikai 10%, humanitārajās zinātnēs un mākslas novirzienā - 17%, sociālajās zinībās, komerczinībās un tiesībās - 28%, savukārt, dabas zinātnēs, matemātikā un informācijas tehnoloģijās absolventu vidū sievietes bija 39% un inženierzinātnēs, ražošanā un būvniecībā - 28%.²⁶</p> <p>67,1% darbaspēka ar pamatzglītību vai nepabeigtu pamata izglītību ir vīrieši. Tas nozīmē, ka tieši vīrieši ir pakļauti riskam ieiet darba tirgū bez kvalifikācijas un veikt zemas kvalifikācijas darbus.²⁷ Vērojama pastāvīga tendence, ka no kopējā profesionālās vidējās izglītības programmās atskaitīto skaita zēni sastāda gandrīz divas trešdaļas (64%). Arī profesionālajā izglītībā kopumā un vispārīgā izglītībā dienas skolās atskaitīto vidū vairākums ir zēni.²⁸</p> <p>Pētījumos skolotāju vairākums uz tiešu jautājumu par skolēna dzimuma ietekmi uz viņa mācīšanos un sekmēm atbild noliedzot, tomēr trešdaļa skolotāju uzskata, ka izziņas procesā skolēna dzimumam ir nozīme un tas jāņem vērā, apgūstot konkrētus mācību priekšmetus un sekmes dažādos mācību priekšmetos izriet no skolēna dzimuma.²⁹</p>				<p>pār kvalificēšanos izmantot tikai kā papildus līdzekli, reaģējot uz tirgus šokiem un ekonomikas restrukturizāciju.³⁰</p>
5.2.4.	<p>Atkarības vielu lietošana atstāj ietekmi uz vīriešu ekonomisko aktivitāti</p> <p>Alkohola un narkotisko vielu atkarība ir nopietna problēma gandrīz visās Latvijas pašvaldībās. Narkoloģijas centra uzskaitē ar diagnosticētu atkarību</p>	Veselības ministrija	Sniegt konsultatīvu un finansiālu atbalstu vietējām pašvaldībām atkarību profilakses un veicināšanā un	Daudzas vietējās pašvaldības savās attīstības programmās vai nodarbinātības veicināšanas plānos ir identificējušas alkohola un narkotiku atkarību jautājumu kā būtisku problēmu īstermiņa un	Jautājuma nerisināšana var atstāt īpaši pamanāmas sekas mazajās pašvaldībās, no kurām jau tagad vērojama gadu jaunu cilvēku aizplūšana uz reģionālās un nacionālās nozīmes centriem.

²⁶ Sievietes un vīrieši Latvijā 2006. - Rīga: LR Centrālā Statistikas pārvalde, 2006.

²⁷ Darbības programmas „Cilvēkresursi un nodarbinātība” projekts. - Finanšu ministrija, 2006.gada augusts.

²⁸ Darbības programmas “Infrastruktūra un pakalpojumi” projekts. - LR Finanšu ministrija, 2006. gada jūlijs.

²⁹ Pētījuma „Situācijas analīze izglītības sistēmā par dzimumu līdztiesības jautājumiem” ziņojums. - Rīga: Labklājības ministrija, 2005.

³⁰ Pētījuma „Pašvaldību attīstības stratēģiju analīze” ziņojums. - Rīga; Baltic Project Consulting, 2007.

Nr. p.k.	Problemātiskās jomas analīze	Adresāts	Rīcības virziens	Rekomendētais ieviešanas mehānisms	Iespējamās sekas (ieguvumi vai zaudējumi)
	biežāk nonāk vīrieši. 2005.gada beigās Latvijā ar diagnozi alkoholisms bija reģistrēti 22328 vīrieši (81%) un 5320 sievietes; ar diagnozi narkotisko un psihoaktīvo vielu atkarība 1925 vīrieši (79%) un 516 sievietes. ³¹		rehabilitācijas programmu pieejamība	ilgtermiņa attīstības perspektīvā. Tomēr jautājuma kompleksums, rehabilitācijas programmu trūkums un speciālistu trūkums vietējās pašvaldībās, neļauj veiksmīgi iestrādāt šos jautājumus konkrētos rīcības plānos un novērst šķēršļus lielas daļas vīriešu iespējām pilnvērtīgi atgriezties darba tirgū	Atkarības vielu pieejamība un alternatīvu brīvā laika pavadīšanas vietu trūkums, kā arī iedzīvotāju sociālā apātija var veicināt iedzīvotāju atkarības problēmu saasināšanos, kas savukārt var būtiski ietekmēt mazo pašvaldību sociāli ekonomisko attīstību
5.3.	Darba un privātās dzīves apvienošana				
5.3.1	<p>Bērnudārzu un bērnu aprūpes iespēju trūkums</p> <p>Pēdējo gadu laikā nedaudz palielinājusies bērnu dzimstība, kas radījusi papildus nepieciešamību pēc pirmsskolas izglītības un bērnu aprūpes iestādēm gan lielajās, gan mazajās pašvaldībās. 2006.gada sākumā 68% no visiem pastāvīgajiem Latvijas iedzīvotājiem dzīvoja pilsētās, bet 32% laukos. 2006.gada sākumā vecuma grupā no 1-6 gadu vecumam bija 119 825 bērni³²</p> <p>2005./2006. mācību gada sākumā rindā uz vietām pirmsskolas izglītības iestādēs pavisam kopā bija 15080 pirmsskolas vecuma bērni. Neskatoties uz to, ka 5-6 gadīgo piesaiste pirmsskolas izglītības programmās tiek nodrošināta (97% vai 98%), 2-4 gadīgo nodrošinājums ar vietām bērnudārzos ir nepietiekams.³³</p> <p>Mazajām pašvaldībām no izmaksu efektivitātes viedokļa ne vienmēr ir izdevīgi atvērt savu bērnudārzu, pie tam kaut arī trūkst vietas, ne vienmēr izdodas</p>	Reģionālās attīstības un pašvaldības lietu ministrija; Bērnu un ģimenes lietu ministrija; Labklājības ministrija	Radīt priekšnosacījumus, lai pašvaldības nodrošinātu dažādus pakalpojumus, kas atvieglotu darba un ģimenes dzīves saskaņošanu iedzīvotājiem	<ul style="list-style-type: none"> • Veikt izmaiņas likumā par pašvaldībām un uzlikt par pienākumu pašvaldībām nodrošināt pirmsskolas izglītības iestāžu pieejamību vai citu risinājumu pieejamību visiem pašvaldībā reģistrētajiem bērniem no 1,5 gadu līdz 5 gadu vecumam. Izstrādāt finansēšanas mehānismu (MK noteikumi), kas regulētu sadarbību starp pašvaldībām pirmsskolas iestāžu nodrošināšanā. Nepieciešamības gadījumā meklēt papildus finansēšanas modeļus prasības nodrošināšanai īpaši atbalstāmās teritorijās. • Veicināt valsts līdzdalību 	<p>Izmaksas saistītas ar pirmsskolas izglītības iestāžu un citu pakalpojumu nodrošināšanu.</p> <p>Ieguvumi saistīti ar darba tirgū atgriezušos personu ienākuma nodokļu iemaksām un ieguldījumu IKP.</p> <p>ESF atbalstīta pētījuma „Dzimumu līdztiesības aspekti darba tirgū” ietvaros veikto politikas alternatīvu izvērtējumā aprēķināts, ja 9% vecāki, km ir bērni 1-4 gadu vecumā izmantotu aukļu pakalpojumus un līdz ar to nodarbinātu 7324 aukles, tad pašvaldību budžeta ieņēmumi no iedzīvotāju ienākuma nodokļa, kas tiek iekasēts no pašnodarbinātās aukles 150 LVL ienākumiem viena gada laikā pieaugtu par 1 731 531</p>

³¹ Sievietes un vīrieši Latvijā 2006. - Rīga: LR Centrālā Statistikas pārvalde, 2006.

³² Centrālās Statistikas pārvaldes mājas lapas dati www.csb.gov.lv (informācija skatīta 2007.gada februārī)

³³ Izglītības un zinātnes ministrijas Vispārējā izglītības departamenta dati. Informatīvais ziņojums par pasākumu plānu jaunu pirmsskolas izglītības iestāžu būvniecībai. - Rīga: Ekonomikas ministrija, 110906. www.em.gov.lv/em/images/modules/items/item_file_15374_4.doc

Nr. p.k.	Problemātiskās jomas analīze	Adresāts	Rīcības virziens	Rekomendētais ieviešanas mehānisms	Iespējamās sekas (ieguvumi vai zaudējumi)
	<p>nokomplektēt pilnas bērnu dārzu grupas. Līdz ar to loģiski ir veidot lielākus bērnu dārzus reģionālās attīstības centros. Dotajā brīdī ne vienmēr lielo pilsētu pašvaldības ir ieinteresētas piedāvāt vietas mazo pašvaldību vecākiem, jo nav skaidri atrunāts finansēšanas mehānisms, kas pilnībā segtu viena bērna izmaksas bērnu dārzā.</p> <p>Mazu bērnu pieskatīšana var notikt arī citās Latvijā samērā maz izmantotās formās - izmantojot bērnu aukļu dienestu, motivējot darba devējus darbinieku bērnu aprūpes organizēšanā, veidojot bērnu rotaļu un attīstības centrus vai bērnu pieskatīšanas grupiņas. Eksperti uzskata, ka tikai vienlaicīgs dažādu bērnu aprūpes pakalpojumu piedāvājums ļaus nodrošināt bērnu un vecāku interesēm atbilstošu un piemērotu aprūpi.</p>			<p>mazu bērnu pieskatīšanas veidu piedāvājuma dažādošanā, piemēram, veicot valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas minimālā apmērā pašnodarbinātajām auklēm no valsts budžeta vai paaugstinot bērna kopšanas pabalstu apmēru vecākiem ar bērniem vecumā no viena līdz diviem gadiem.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Veicināt Ekonomikas ministrijas sagatavotā informatīvā ziņojuma „Par jaunu pirmskolas izglītības iestāžu būvniecību” (pieņemts MK 15.05.2007) piedāvāto risinājumu ieviešanu un iestrādāt normatīvajos aktos nepieciešamos labojumus efektīvākai privātās partnerības mehānismu izmantošanai Latvijā • Rosināt pašvaldības izmantot alternatīvus risinājumus bērnu aprūpes nodrošināšanā, piemēram, aukļu dienesta izveide. Veicināt labās prakses popularizēšanu un sniegt metodisko atbalstu to ieviešanā, piemēram, piedāvājot mācību programmas aukļu sagatavošanai un metodikas 	LVL. ³⁴

³⁴ Dzimumu līdztiesības aspekti darba tirgū. - Rīga: SIA FACTUM, nodibinājums Baltic Institute of Social Sciences, 2006.

Nr. p.k.	Problemātiskās jomas analīze	Adresāts	Rīcības virziens	Rekomendētais ieviešanas mehānisms	Iespējamās sekas (ieguvumi vai zaudējumi)
				<p>piemērotības noteikšanai</p> <ul style="list-style-type: none"> Nodrošināt efektīvu nacionālo programmu īstenošanu, kas skar pirmsskolas un izglītības iestāžu infrastruktūras attīstību Latvijā, optimāli izmantojot Eiropas Savienības struktūrfondu līdzekļus un nodrošinot papildus valsts mērķdotācijas pirmsskolas bērnu aprūpes un izglītības iestāžu rekonstrukcijai vai aprīkošanai Sagatavot ietekmes uz valsts budžetu aprēķinus alternatīvu risinājumu ieviešanai, piemēram, ja aukles tiktu atbrīvotas no ienākuma nodokļa nomaksas 	
5.3.2.	<p>Speciālo aprūpes iestāžu un dienas centru/ dienestu trūkums bērniem un personām ar īpašām vajadzībām, vecu un slimu personu apkopšanai</p> <p>Ja ģimenē ir bērns ar īpašām vajadzībām, sievietei lēmuma pieņemšanā par iesaistīšanos darba tirgū viens no kritiskiem aspektiem ir konkrētās ģimenes iespējas apvienot darba un ģimenes dzīvi (kā rāda Latvijas iedzīvotāju izpratne par dzimumu lomām, tad parasti bērnus ar īpašām vajadzībām un bērnus vispār biežāk aprūpē sievietes). Respektīvi, ja dotajā pilsētā ir bērnudārzi vai dienas centri, kas darba dienas laikā var parūpēties par šiem bērniem, un ģimenei ir vieglāk izšķirties par to, kad un kādā darba vietā sieviete strādās. Piemēram, 2005.gadā Latvijā darbojās 12 šādi dienas centri, no kuriem četri Dobeles rajonā, trīs Rīgā, bet pa vienam Liepājā, Rēzeknē, Jēkabpilī, Tukumā un Rīgas rajonā.³⁵</p>	Labklājības ministrija, Izglītības un zinātnes ministrija, Bērnu un ģimenes lietu ministrija	Nepieciešams palielināt speciālo aprūpes iestāžu un izglītības iestāžu pieejamību bērniem ar speciālām vajadzībām, tai skaitā ar kustību traucējumiem.	<ul style="list-style-type: none"> Sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumi un infrastruktūra netiek nodrošināti pietiekamā apjomā, daudzveidībā, kvalitātē un pietiekami tuvu dzīvesvietai. Nepieciešams sagatavot strādājošos skolotājus darbam ar bērniem, kam ir speciālas vajadzības. Nodrošināt, lai visas bērnu aprūpes iestādes, kas tiek nodotas ekspluatācijā būtu piemērotas bērniem ar īpašām vajadzībām 	Izmaksas saistītas ar speciālo aprūpes iestāžu un bērnu aprūpes iestāžu un dienas centru nodrošināšanu. Ieguvumi saistīti ar darba tirgū atgriezušos personu ienākuma nodokļu iemaksām un ieguldījumu IKP

Nr. p.k.	Problemātiskās jomas analīze	Adresāts	Rīcības virziens	Rekomendētais ieviešanas mehānisms	Iespējamās sekas (ieguvumi vai zaudējumi)
	<p>Trūkst centru personām ar psihiskām saslimšanām, kuriem nepieciešams tāds sociālais pakalpojums kā brīvā laika pavadīšana, sociālo iemaņu apmācība u.c. Dienas centru skaits ir nepietiekamais, īpaši Vidzemes un Kurzemes reģionā, un tas ir saistīts ar nelielu iedzīvotāju blīvumu lauku apvidos, kā arī ar speciālistu trūkumu un nepietiekošo pašvaldību finansējumu un cilvēkresursu kapacitāti.³⁶</p> <p>Speciālās izglītības programmas apgūst 3,1% izglītojamo. 2004.gadā izglītības pakalpojums tiek nodrošināts 9822 (3% no kopējā izglītojamo skaita) bērniem ar funkcionāliem traucējumiem un tikai 1785 no viņiem ir integrēti vispārīgajās izglītības iestādēs. Izglītojamiem ar kustību traucējumiem ir pielāgotas 9 vispārējās izglītības iestādes, 2 augstākās izglītības iestādes, bet būtu nepieciešamas vismaz 38 iestādes (viena pielāgota izglītības iestāde rajonā un lielajās pilsētās). Bērnu ar fiziskās un garīgās attīstības traucējumiem integrēšanai vispārīgajās skolās Latvijā pilnībā inženiertehniski piemērotas piecas izglītības iestādes un daļēji piemērotas deviņas izglītības iestādes bērniem ar kustību traucējumiem, kā arī Valsts pedagoģiski medicīniskās komisijas telpas.³⁷</p>				
5.3.3.	<p>Privātās un darba dzīves saskaņošanai pieejamie risinājumi nav populāri</p> <p>Relatīvi zems ir to nodarbināto skaits, kas strādā nepilnu darba laiku. Elastīgu darba līgumu formu piemērošana un iespēja strādāt nepilnu darba laiku ievērojami atvieglo darba un ģimenes dzīves saskaņošanas iespējas. Nepilnu darba laiku</p>	Reģionālās attīstības un pašvaldības lietu ministrija, Labklājības ministrija	Darba un ģimenes dzīves savienošana jautājumu iekļaušana kā vienu no kritērijiem pašvaldības attīstības plānu sagatavošanā un aktualizēšanā	<ul style="list-style-type: none"> • Ietverot pieejamo risinājumu popularizēšanu attīstības plānos, tas veicinātu to plašāku izmantošanu • Daudzās Eiropas valstīs atrasti veiksmīgi risinājumi tieši vietējo pašvaldību līmenī, par kuriem 	<ul style="list-style-type: none"> • Likumdošanas normu sakārtošana veicinātu problēmas risināšanu. Finansiālais ieguvums būtu jārēķina vidēja termiņa vai ilgtermiņa perspektīvā. • Izmaksas saistītas ar pirmskolas izglītības iestāžu

³⁵ Labklājības ministrijas Sociālo pakalpojumu pārvaldes ziņas par sociālajiem pakalpojumiem Latvijā 2005.gadā. - <http://www.socpp.gov.lv/lv/?a=418>

³⁶ Darbības programmas “Infrastruktūra un pakalpojumi” projekts. - LR Finanšu ministrija, 2006. gada jūlijs.

³⁷ Darbības programmas “Infrastruktūra un pakalpojumi” projekts. - LR Finanšu ministrija, 2006. gada jūlijs.

Nr. p.k.	Problemātiskās jomas analīze	Adresāts	Rīcības virziens	Rekomendētais ieviešanas mehānisms	Iespējamās sekas (ieguvumi vai zaudējumi)
	2004.gadā strādāja 5,4% no kopējā nodarbināto skaita (vīriešiem šis rādītājs bija 3%, sievietēm- 8,0%). Latvijas rādītāji nepilna darba laikā nodarbināto ziņā ir būtiski zemāki kā ES valstīs vidēji (14,7% no kopējā nodarbināto skaita, 4,4% vīriešiem, 26,6% sievietēm) ³⁸ .			nepieciešams informēt arī pašvaldības Latvijā	un bērnu aprūpes iestāžu nodrošināšanu. Ieguvumi saistīti ar darba tirgū atgriezušos personu ienākuma nodokļu iemaksām un ieguldījumu IKP

Izmantotā literatūra, informācijas avoti:

1. Bezdarbnieku un darba meklētāju atbalsta likums (spēkā esošs no 01.07.2002.)
2. Centrālās Statistikas pārvaldes mājas lapas dati www.csb.gov.lv
3. Centrālās Vēlēšanu komisijas mājas lapas dati www.cvk.lv
4. Darba likums (pieņemts 20.06.2001., spēkā no 01.06.2002.)
5. Darbības programmas “Infrastruktūra un pakalpojumi” projekts. - LR Finanšu ministrija, 2006. gada jūlijs.
6. Darbības programmas „Cilvēkresursi un nodarbinātība” projekts. - Finanšu ministrija, 2006.gada augusts.
7. Dzimumu līdztiesības aspekti darba tirgū. - Rīga: SIA FACTUM, nodibinājums Baltic Institute of Social Sciences, 2006.
8. Dzimumu līdztiesības principa īstenošana Latvijas pašvaldībās. - Rīga: ANO Attīstības programma, 2004.
9. Informatīvais ziņojums „Par jaunu pirmsskolas izglītības iestāžu būvniecību”, Ekonomikas ministrija. LR Ministru kabineta sēdes protokols Nr.29, 42.§, 15.05.2007.
10. Izglītības un zinātnes ministrijas mājas lapas dati www.izm.gov.lv
11. Labklājības ministrijas Sociālo pakalpojumu pārvaldes ziņas par sociālajiem pakalpojumiem Latvijā 2005.gadā. - <http://www.socpp.gov.lv/lv/?a=418>
12. Latvijas Statistikas gadagrāmata 2005. - Rīga: Latvijas Republikas Centrālā statistikas pārvalde, 2005.
13. Likums par pašvaldībām (spēkā esošs no 1994.06.09.)
14. Konceptija Dzimumu līdztiesības īstenošanai. Pieņemta Ministru Kabinētā 2001. gada 16. oktobrī.
15. Neimane A. Dzimumu līdztiesības principa integrēšana praksē. - Rīga: ANO Attīstības programma, 2003.
16. Nodarbinātības veicināšanas pasākumu plāni 2007. gadam pieejami Nodarbinātības valsts aģentūras mājas lapā www.nva.gov.lv/index.php?cid=1&mid=144.
17. Pētījuma „Pašvaldību attīstības stratēģiju analīze” ziņojums. - Rīga; Baltic Project Consulting, 2007.
18. Pētījuma „Situācijas analīze izglītības sistēmā par dzimumu līdztiesības jautājumiem” ziņojums. - Rīga: Labklājības ministrija, 2005.
19. Politikas plānošanas sistēmas attīstības pamatnostādnes. Apstiprinātas ar kabineta 2006.gada 18.septembra rīkojumu Nr.705.

³⁸ Darbības programmas “Infrastruktūra un pakalpojumi” projekts. - LR Finanšu ministrija, 2006. gada jūlijs.

20. RRA Rokasgrāmata Reģionālās plānošanas palīgplānā: Rīga: RAPLM, 2004 (npublicēts materiāls)
21. Sievietes un vīrieši Latvijā 2006. - Rīga: LR Centrālā Statistika pārvalde, 2006.
22. Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums (spēkā no 01.01.2003.)
23. Ziņojums par 2005.gada darba rezultātiem. - Rīga: Nodarbinātības valsts aģentūra, 2006.